

Krig, blomster og middelaldermystikk

Om brevvekslingen mellom Sigrid Undset og Hope Emily Allen

TEKST Eline Hystad

«Med grum humor fortalte hun om planene hun hadde for sitt ettermåle. Hun skulle brenne opp 'rubbel og bit' av alt som fantes av skriftligheter utenom manuskriptene til utgitte bøker og trykte artikler. Det skulle ikke etterlates ett eneste notat å snuse i, ikke ett eneste brev», forteller Arne Skouen i reportasjeboken *Sigrid Undset skriver hjem*.¹

Slik rammes Sigrid Undsets ord inn når Arne Skoen skildrer planer som ble delt med ham en sen kveld på en takkafé i tårnet på Hotel St. George, sentralt i Brooklyn Heights. Her i tårnet, skriver Skouen, kunne de kjenne lukten av saltvann fra sjøen, og for Undset passet det ekstra godt å sitte her – fordi det var kort vei hjem. Det er nesten så jeg kjenner stemningen der i tårnet når jeg leser, men stopper umiddelbart opp ved: Brenne alle brev?

Fra 1941 til 1949 skrev Sigrid Undset og den amerikanske middelalderforskeren Hope Emily Allen til hverandre, og da jeg skulle levere masteroppgave i allmenn litteraturvitenskap ved Universitet i Oslo fikk jeg fordype meg i denne omfangsrike korrespondansen.² Til sammen favner brevvekslingen omkring 205 upubliserte brev. Brevene fra Allen til Undset finnes som originaler i Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling, og var blant de etterlatte papirene som ble hentet ut da det offentlige tok over Bjerkebæk i 1998. Brevene fra Undset til Allen finnes på Rutgers University Library i New Jersey. Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling har fotokopier av dem.

“

Det er nesten så jeg kjenner stemningen der i tårnet når jeg leser.

¹ Skouen. *Sigrid Undset skriver hjem* (Oslo: Aschehoug, 1982) s. 21

² Masteroppgaven kan leses her: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/69335>

Bilde på side 8: Den lærde middelaldereksperthen Hope Emily Allen var en venninne av Sigrid Undset fra tiden i USA under krigen. Foto: Ukjent, Bjerkebæk.

En viktig grunn til at brevvekslingen mellom Undset og Allen fanget min interesse, er nettopp det at det er en brevveksling – en jevn, lang korrespondanse der leseren kan følge brevene som sendes frem og tilbake. I motsetning til hva vi kanskje kunne forvente av en forfatter, er brevene slett ikke *litterære* i stilen; de er praktiske, direkte og preget av en springende og assosiativ struktur. Som Skouen så treffende skriver, er det et «bruksspråk» hun benytter i brevene sine.³ I et imponerende tempo veksler de to brevskriverne mellom krigsnyheter, friske blomster og etymologiske diskusjoner; alt rammet inn med stedsreferanser, hilsninger, et takk for sist og ønsker om alt godt.

Det at brevenes innhold sjelden blir privat har gjort meg relativt komfortabel med å gå inn i dem, men jeg har også kjent på en takknemlighet over å få ta del i dette varme og kunnskapsrike vennskapet som utvikler seg i brevene. Her sitter jeg, snart åtti år etter at brevene ble brettet sammen, stemplet og postlagt i en krigsherjet verden, og får mulighet til å følge dem. Det ser ut til at det er Allen som initierer brevvekslingen i det som kan antas å være det første brevet. Hun åpner med å kondolere, ettersom Undsets eldste sønn nylig har falt i slaget ved Segalstad bru. Det er allikevel først og fremst et historiefaglig og profesjonelt anliggende som gjør at Allen tar kontakt. Hun påpeker at hun har lest en artikkel av Undset i det amerikanske tidsskriftet *The Atlantic* om den britiske middelaldermystikeren Margery Kempe (1373—cirka 1438).

↑ Sigrund Undset og Arne Skouen fra tiden i USA under krigen.

Foto: Ukjent, Bjerkebæk

Denne var da publisert i en oversatt utgave, og stod først på trykk i *St. Olavs* i 1938 før den ble utgitt i *Selvportretter og landskapsbilleder* (1938).⁴ Allen, som lenge har arbeidet med en kommentert utgave av Kempes selvbiografi, skriver at hun har lagt merke til at Undset interesserer seg for Kempe, takker for oppmerksomheten og lurert på om Undset kunne tenke seg å anmelde den nyeste boken hennes om Kempe. Hun informerer også om at hun sysler med et bind 2 som skal være mer akademisk rettet.

Gjennom brevvekslingen er det et interessant møte som utspiller seg. Helt siden de var barn, levde de to brevskriverne vidt forskjellige liv: Undset på den liberale Fru Ragna Nielsens skole, og Allen

i det kristne, sosialistiske kollektivet «Oneida Community». Videre fordyppet Allen seg i historiefaget, bodde store deler av livet sitt i Storbritannia og arbeidet som fri intellektuell uten noen religiøs tilknytning. Undset bestemte seg tidlig for å bli forfatter og levde mange år uten noen religiøs tilknytning før hun sluttet seg til katolisismen.

Hvorvidt Undset og Allen har skrevet til hverandre før, eller har truffet hverandre tidligere, er vanskelig å si sikkert. Det som imidlertid er tydelig, er at både Undset og Allen har en viss kjennskap til hverandre når de begynner å skrive brev. Allen har, som nevnt, lest Undsets artikkel om Kempe. I svaret Undset sender på Allens første

henvendelse, viser hun også at hun har hatt kjennskap til Allen tidligere. Hun påpeker at hun har boken hennes om Richard Rolle hjemme på Bjerkebæk, og Borghild Krane kan føye til at Sigrund Undset faktisk hadde to utgaver av denne boken i hyllene sine.⁵

Det som altså kan antas å være brevvekslingens første brev, er sendt fra Allen 21. januar 1941. Da har Undset nylig ankommet Brooklyn. Hun måtte som kjent flykte fra Bjerkebæk på Lillehammer på grunn av sine holdninger til nazismen. På den dramatiske reisen gjennom Sverige, Russland, via Japan og over havet mistet hun også sønnen Anders. For Undset, men også for Allen, som har mange bekjente i Europa, er tiden preget av en stor usikkerhet: Hvordan går det med dem som de er glad i? Hvordan vil krigen utvikle seg? Når kommer freden? Det er ikke rart de er oppslukt av nyheter: Undset får sine fra aviser levert på døren, mens Allen hører på radio. Nyhetsbildet endrer seg fort, og de to diskuterer og utveksler informasjon fortløpende.

Selv om begge brevskriverne deler antinazistiske holdninger, er det likevel tydelig at Undset tar ledelsen og er krassest i kritikken. Hun beskriver en mindreverdigdom som ligger i det tyske folket og kulturen, som danner grunn-

³ Skouen. *Sigrund Undset skriver hjem* (Oslo: Aschehoug, 1982) s. 22

⁴ Bliksrud. *Essays og artikler 1940—1949*. (Oslo: Aschehoug, 2007) s. 985

⁵ Krane. *Sigrund Undset: liv og meninger*. (Oslo: Gyldendal, 1970) s. 254

laget for krigen. Her er hun slående og sjokkerende brutal i ordbruken, en stil som også finnes i *Tilbake til fremtiden* og essays fra samme tid. Det er i grunnen vanskelig å rettferdiggjøre formuleringene hennes, men det er viktig å minnes konteksten de er skrevet i. Som Skouen så fint ordlegger det: «Dette kapitlet tilhører min generasjon, og godt er det. Men det kan ikke underslås, trass i en ny tids berettigede ønsker om mellomfolkelig fordragelighet, for da faller en vegg ut i det feberhete rommet som var Sigrid Undsets verden i krig».⁶

Mens de deler motstanden mot nazismen, er det interessant å se hvordan deres holdninger til datidens Sovjetunionen tenderer mot uenighet i en ellers fredelig og harmonisk brevveksling. Her har de to brevskriverne vidt forskjellige utgangspunkt: Allen har et positivt forhold til republikken, og har mange gode venner derfra. Undset, på sin side, markerer en tydelig motstand mot Sovjetunionen under vinterkrigen mellom Finland og Sovjetunionen. Disse holdningene bringer hun med seg, og de kommer tydelig til uttrykk i *Return to the Future* i 1942.⁷ Her beskriver hun Sovjetunionen som skittent, og i generelt negative ordlag. Japan, derimot, skildres mer positivt. Dette er dårlig avstemt med den samtidige politiske situasjonen, der Japan nylig har bombet Pearl Harbor, mens Sovjetunionen er blitt invadert. Når Undset sender Allen en tidlig kopi av boken, svarer Allen med et langt brev

der hun forsiktig, men relativt bestemt, tar tak i Undsets skildringer. Hun skriver at hun stoler fullt ut på inntrykene Undset har gjort seg av Russland, men at hun ikke nødvendigvis er enig i måten Undset har tolket situasjonen på. Ved flere anledninger i brevet peker hun på Undsets negative skildringer, og viser til hvordan disse også kan være fordelaktige for Russland. Hun skriver for eksempel at det riktignok er lav standard i Russland, men at dette har ført til at soldatene har lært fra tidlig av hvordan det er å være i krig.⁸ Undset bemerker selv at de amerikanske forleggerne hennes er bekymret for utgivelsen, og enten det er fordi hun har endret mening, eller for å bedre stemningen mellom norske og russiske forleggere, tar Undset forbehold i forordet til den norske utgaven om at hun skrev den mens Sovjetunionen fremdeles samarbeidet med Tyskland, og at dette har påvirket den. Noe liknende forord finnes allikevel noe overraskende ikke i den amerikanske original-utgaven fra 1942.

⁶ Skouen. *Sigrid Undset skriver hjem* (Oslo: Aschehoug, 1982) s. 68

⁷ *Return to the Future* ble altså først utgitt i USA. På norsk, som *Tilbake til fremtiden*, kom den ikke før i 1949. Den var vel og merke trykket og klar allerede i 1945, men på grunn av måten den beskriver Russland på valgte forlaget å holde den tilbake.

⁸ Brev fra Allen til Undset, 12.01.42.

“

Brevene er slett ikke litterære i stilen; de er praktiske, direkte og preget av en springende og assosiativ struktur.

Skjønnlitteratur nevnes knapt i brevene, kun med unntak av om skjønnlitteraturen har et historiefaglig tilsnitt. Det er Allen som er den historiefaglige autoriteten, men det er helt åpenbart at begge har en stor kompetanse på middelalderen. Når det gjelder Kempe, er de begge også interessert i henne som *kvinnelig* middelaldermystiker, og diskuterer samtidig skikkelser som Julian av Norwich og Catherina av Siena – som Undset også senere publiserte en hagiografi om.

Når overtro dukker opp som tema i brevvekslingen, skjer det også en historisk dreining som er spennende å følge. I en essayistisk og søkende stiltone diskuterer de betydningen av begreper som «the boogey-man» via «bug»; Undset deler informasjon om samisk «ganding» og forklarer hva det norske begrepet «tussete» betyr. De er begge opptatt av det etymologiske, og Allen har kunnskap om dette etter å ha jobbet med *Early Modern English Dictionary* i flere år. Det er morsomt å følge den lekende kulturutvekslingen som foregår her, når vi vet at Undset samtidig skrev på en artikkel om norsk overtro for Nordmannsforbundets julehefte. Antakelig har brevvekslingen med Allen noe med dette å gjøre. Det er i alle fall den slutningen Sigrid Slapgard trekker: «Den intense utvekslingen om all slags folketro med Hope Allen hadde inspirert henne», skriver hun.⁹

På et vis er det da rart at de kan snakkes om det hverdagslige når de begge befinner så langt fra hverdagen, men det gjør det allikevel. Blomster, skogsturer og omsorg for hverandres familie og bekjente tar sin plass. Undset viser for eksempel til hvordan hun går faste turer over Brooklyn Bridge, setter seg ned på en benk, tenner seg en sigarett, og nyter utsikten over vannet.¹⁰ Det virker som hun trives med de urbane omgivelsene. I kontrast til dette etableres Allens Oneida som et tydeligere hjem i brevvekslingen, omkranset av en stor hage, skog og bøker. Undset reiser ofte dit på besøk, og her kan de bruke tid på lange samtaler – om for eksempel overtro og etymologi – i et miljø som minner betydelig mer om Undsets hjem på Lillehammer enn leilighetshotellet hennes gjør. De setter begge stor pris på disse besøkene, men som Christine Myrvang også gjør et poeng ut av i *Tause kilders tale*, er det gjerne Allen som er mest aktiv på å invitere, og Undset som stadig svarer at hun ikke har mulighet.¹¹

Som ellers i Undsets liv og virke, spiller blomster en viktig rolle. Allen sender ofte blomsterbud til Undsets leilighetshotell i Brooklyn. Undset svarer og takker, og som leser kan jeg levende forestille meg hvordan det lukter når de friske blomstene pakkes ut og plasseres i vinduskarmene. Det dukker også opp pressede blomster de to har sendt til hverandre, sirlig pakket inn mellom to ark i brevets konvolutt. Gjennom

brevene viser Undset stor entusiasme for blomsterartene som finnes i Nord-Amerika, og sammenlikner ivrig med de norske blomster. Mon tro om det ikke fortsatt finnes spor av frø fra USA i hagen på Bjerkebæk?

Tilbake på takkaféen på Hotel St. George forteller Skouen at han svarer på Undsets «grumme humor» ved å innvende at planene om å brenne brev kanskje ikke er så gode. Han blir allikevel avfeid av Undset, som ikke har sansen for oppmerksomheten som rettes mot «hva berømmheten spiste til lunsj».¹²

Bak den «grumme humoren» som ligger latent her, er det vanskelig å si om Undset ville ha brent brevene fra Allen eller ei, men jeg sier meg igjen enig med Skouen: «Så jeg åpner brevene, mens jeg ser tankekorset».¹³ Samtidig vil jeg understreke at brevvekslingen mellom Undset og Allen er interessant, først av alt fordi det er en samtale mellom to svært beleste og poengterte kvinner. Den kan bidra til å belyse flere av Undsets senere skrifter, som den posthume utgivelsen *Catherina av Siena* (1951), og ikke minst den store mengden briljante artikler som hun skrev under krigen. Korrespondansen er også blitt til i en helt spesiell kontekst, som gir et unikt innblikk i et liv i eksil i krigsårene. Dette er et viktig materiale, og vi er heldige som har muligheten til å se tilbake på det i sin helhet. ■

Eline Hystad (1994) er bosatt i Oslo og utdannet litteraturviter. Hun jobber som administrasjonssekretær i tidsskriftet *Fett*, med podkastproduksjon og med formidling av barnelitteratur i bibliotek.

For å lese hele masteroppgaven kan du gå inn på Sigrid Undset-selskapets hjemmeside og finne den der: www.undset.no

Lenke til masteroppgaven «'Yrs in haste'. En analyse av brevvekslingen mellom Sigrid Undset og Hope Emily Allen»: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-72503>

Det samme gjelder essayet: «På streif langs Sigrid Undsets hjem» fra Bokvennen Litterære Avis nr. 8, 2019: <https://blabla.no/essay/2019/08/pa-streif-langs-sigrid-undsets-hjem?fbclid=IwAR0v7cYyjG75W1NgBCTyXdsDHWs1VVXXuTyA10wZWYMMfKLuBOi1ltzcvLU>

⁹ Slapgard. *Dikterdronningen*. (Oslo: Gyldendal, 2007) s. 468

¹⁰ Brev fra Undset til Allen, 30.10.42

¹¹ Myrvang. *Tause kilders tale*. (Oslo: Universitetsforlaget, 2020) s. 344

¹² Skouen, *Sigrid Undset skriver hjem*. (Oslo: Aschehoug, 1982) s. 22

¹³ Skouen, *Sigrid Undset skriver hjem*. (Oslo: Aschehoug, 1982) s. 22